

18/9

X

अथ
॥ कालिदास विरचित मेघदूतम् ॥

॥ १ ॥

॥ मंदक्रांतवर्त ॥

॥ ३॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ कश्चिः कान्ताविरहगुरुणा स्वाधिकारस्य म
 तः शापेनोस्तंगमितमहिमावर्षभोग्येन भर्तुः ॥ यक्षश्चक्रे जनक
 तनयास्तानपुत्रादिकेषु स्निग्धत्वात् तुरुषु वसतिं रामगिर्या
 श्रमेषु ॥ १॥ तस्मिन् द्रौकतिविदेवला विपुक्तः संकामीनीता
 मासान् कनकवलयभ्रंशरिक्तप्रकोष्ठः ॥ आषाढस्य प्रथ
 मशिवसेमेघमाश्लिष्टासानुं वप्रक्रीडापरिणतगजप्रेक्षणी
 यंदर्श ॥ २॥ तस्य स्थित्वा कथमपि पुरः केतुकाधानहेतो
 रन्तर्वाष्पश्चिरमनुचरो राजराजस्यंदध्यो ॥ मेघालोके भाष १

अपूर्वदि

अपूर्वदिदृशति सयः क्रौतुर्ग ३

तिसुखिनो^३न्य^५चाव^५सिचेतः कण्ठश्लेषपणयिनिजने कित्पुनर्द्वैरसं
 ख्ये ३ प्रत्यासन्नेनभसिदयिताजीवितालम्बनार्थीजीमतेनसुकु
 शलमयींहारयिष्यत्प्रवृत्तिम् ॥ संवृत्त्येः कुटजकुसुमेः कल्पि
 तार्थायतस्मैप्रीतः प्रीतिप्रमुखवचनं स्वागतम्याजहार ॥ ४ ॥ ध
 मज्योतिस्सलिलमरुतांसन्निपातः कुमेघः संदेशार्थः कंपटुकर
 लोः प्राणिभिः प्रापणीयः इत्योत्सुक्यार्दपरिगणयन्तुल्यकंस्तंय
 याचै कामार्त्ताहिप्रणयकपणाश्चेतनाचेतनेषु ५ जातवंशे
 भुवनविरितेषु पुरुषावर्तकानां जानामित्वां प्रकृतिपुरुषं काम
 रूपममघोचः तेनार्थित्वं त्वयिविधिवशाद्दूरवन्धुर्गतोहं याञ्चो

स

प्रधिकारिपुरुषम् २

७ कण्ठम्

मोद्या

२

वन्ध्यावरं मधिगुणो नाधमे लब्धकामा ६ सन्तज्ञानां त्वमं सिंशरं तं
 त्ययो दं प्रियायाः सन्देशं मे रं धनपति क्रोध विस्लेषितस्य गन्त
 व्योते वसति रं लको नाम यं च भवराणां वा लोद्यानस्थिर हरशिरश्च
 द्रिका धौत हर्ष्या ७ त्वो मासूढं पवनपदवी मुहु हीतालकान्ताः
 प्रेक्षिष्यन्ते पथिकवनिताः प्रत्यया दाश्वसन्त्यः कस्मिन्न देविरह
 विधुरां त्वय्युपेक्षे तं नायां न स्याद न्योष्य ह मिर्वज नोयः पराधीन
 वृत्तिः ८ आपस्व स्वप्रिय सखं मुमुं तु कं मालिफ्य शैलं वन्द्यैः
 पुंसं रघुपति पदै रं द्वि तं मे बलासु ^{नित्यं वे सु मध्यभागे} काले काले भवति भवता
 यस्य संयो गमेत्यस्मि ह व्यक्ति श्विर ह विरहजं मुंचतो वाष्प मुष्मम्

विद्यो गत्तु गतां

विधुरं प्रलंबाये स्यात्कृष्टविस्लेषयोरपि इति कैजयंती

प्रत्यया यः पातकं

२

मुहूर्तमत्पकाले स्याद्दृष्टकद्वितयेति चेति शब्द एवे
स्वानुनर्मदसोमोद्गमसंलोक्यके समरः १

सर्वारिकः शुभः १४ भक्तिनिवेदने भावे रचनायामिति शङ्का २९ अजीलः यो मवायुः तो तुल्यितं च लयितं न शक्नो
मः लघुभवति १ सरोवलो प्रभावे भक्तिमार्गं गच्छेत् ज्ञाता भस्मसंनिधिं पश्येत् भक्तिं गच्छेत् गच्छेत् १५ ति २
पादाप्रतिपत्तयः १५ मरु ३ सुखितं ३ उगीर्णवर्षः सन् जयन्तां वः तै प्रतिहृतः प्रतिवक्ष्ये रयो वे गोय स्पते २

४ पादे विशीर्णं भक्ति छेदे रिव विरचितां भक्तिमं गतस्य २० तस्यो
नेको रसे नुगंधावे स्ति ते वै न गतमदैर्वा सितं वान्तं वष्टिर्द्विषं ३ प्रतिहृतं रयं तो ये
विश्वः २ शयस्या त्वमिशो मादाय गच्छेत् अन्तः सारं धुनै तुल्यितं नानिलः शक्ष्यति त्वं वि
एकदेशे प्रतेः के स कः सर्वो भवति हिल पुः पूर्णता गौरवाय २१ नीपं दृष्ट्वा हरति नीपं नंदवपुषां ह
ने किं जलकेः ६ कपिशं के सुरै र धं हरे रा वि भूत प्रथम मुकुला कन्दली श्वातु क्कनी पस्यायु
नेल प्रा म म नु प स्यात् कच्छ म दग्धारये धे धि क सुर भिं ग न्ध मा ध्याय चो यः सार लक श्मी मा न प्र
पुष्प क ध ल क्ख वि प कच्छ म दग्धारये धे धि क सुर भिं ग न्ध मा ध्याय चो यः सार लक श्मी मा न प्र
सार ग श्वा त के प्र कच्छ म दग्धारये धे धि क सुर भिं ग न्ध मा ध्याय चो यः सार लक श्मी मा न प्र
गे कु रं गे च म तं गे ज्ञो स्ते जल ल व नु चं सू च वि ध्य न्ति मार्ग मे २२ उ त्प त्स्या मि दु रति शङ्का एव
रति वि श्वः ४ तम पि स त्वे म मि या यं मि या सोः काल से पं क कु भ सुर भो प व ककु भ कु र जो नु
ते प र्व ते ते श्रु क्ता पादुः स न ल न य नैः स्वा ग ती क त्प को काः न इति शङ्का एव
कृता वि श्वः ९ प्रत्यु द्या तः कथ म पि भ वा ना नु मा भु य व स्ये त २३ पाशु धु त्जु जी त

मपुरो वष्टि एव हि शुक्ला पां गं श्वि स्वा वलिया दुः प्राण पर्या स्ति गंध गंधा कंदली भू कंद ल्य पी ति वि
गंतु मि षोः ३ से वा वि ले वे नि दा या र ति वि श्वः ३ के का वा ए नि म यु र स्य
स्वा ग त व च नी य क्क स २ सम ३

तत्परे प्रत्यक्षा सत्ता १५ मरु ३ अमरां न च तस्या ना शा त व्र त स्त ल ना द्या नि कूल स्त प्र मा श्च २ स
अशादि गति तत्त्वो रिति ज्ञा दः व च्छे ते अने ने ति वं धः अयो पन्ना इति धि २ २४ दिग् व र्ती स प ल ग ति स नु ५ त ने न म की ले ५
वे ध मे दे त म ति या व त ५ म न र म न र नु र ति प व नं श्वा नु कू लो य था त्वां वा म श्वा यं न र ति म धु रं च
त क स्तो य गे धुः गर्भा धान स्थिर परि चया न्न न मा व द्म मां लां स्म वि
वि श्वे न न य न सु भ गं र वे भ व न्त म्ब ला काः १० तो श्वा व श्ये दि व स ग
ए ना त त्प रा मे क प ली म व्या यं तां म वि ह त ग ति र्द श्य सि भ्रा त् जा यो
म आ शा व न्योः कु सु म स द शं प्रा य शो स द्ग ना नो स योः पा त प्र ण
वि ह द्यं वि प्र यो गे रू णि ११ क तुं य प्र भ व ति म ही सु स्वि
लि प्रो म व न्धा न्त च्छु त्वा ते प्र व ण सु त गं ग र्जि तं मा न सो काः ॥
आ कै ला सा दि स कि स ल य च्छे द पा ये य व न्तः स म्प त्प न्ते न भ
सि भ वै तो रा ज हं साः स हा यः १२ मा र्ग ना व च्छु णु क थ य तै स्त
प्र पा ण नु कू लं स न्देशे र्म न द नुं ज ल दं श्वा य सि श्वा त्र पे य म ॥

वि स कि स ल या नां म ज ला ग्रा नो द्यैः अं त्रे पा ये यः प थि सा धु पा ये यो ३ मा र्गे म गं दे मा से सो म्ब द्यै दि वे ए व नि र ति ना र न २
सं श वा ग्धा वि के स्या त् सम १ स हा य स्तु स ज्ञा त् स ग्रा दि ते श द्या ए व २
क थ य त मे म तः १

स्वाधीनां
हृदयं जीविते चिते
संस्पृष्टं च तपि ५
कंदल्यो न शिली पा
स्यादि शङ्का एव ४
कै श म र्ग दि रु स ३
राजा हं सा सु ते भ नु
य र ए लो हि ता सि ता २

भातः मे जा यो मा न
व न्ति प्र षां क य ३
श ति या र म र्गः ४
उ द्भू त कं द ली कां ५
न म सं प्रा व ति व श्च
सं ३ सम ३
पाशु १

पण्यस्यापरिचयोऽयं जायते सो हरे विचित्रविश्वः २ न भवद्वयः २ उग्रप्रभः यः पं० व० तया वि० उज्ज० सो धोट संमासम्भूत तत्र १० कै
सन्निपद्यतामसंग २७ १९ लो० य० रि० व० वि० १४ ह० प० न० र० म० १८ ॥ २८ ॥

५ यः पलावीमुखानाम् वक्रः पंथायदपि भवतः प्रस्थितस्योत्तराशांसो धो वेगि प्रवेणी श्री
विशालो जयती स मे त्सङ्गु पलो विमुखो मां समरु ज्ञेयि न्याः विद्युदामस्युरणचकितो वल्लेशिरस्ते
स्तत्र पौराङ्गनानां लोकापाङ्गे यं दिनरमसे लोचनेर्वञ्जितोऽसि २८ मरः ८
वीचितो भस्तनितविहगघोषा लिकाञ्जी गुणयाः संस० प्यन्याः स्व गच्छन्ताः
लितसुभगं रश्मितावर्तना मेः निर्वन्ध्यायाः पथि भवरसाभ्यन्तरः गंगादोरसं गी
सन्निपत्य स्त्रीणां मायं प्रणयवचनं विभक्तो हि विषेषु २९ वीली जे सुवर्ण विष सु
भूतप्रतनुसलिलतामती तस्य सित्युः पाण्डु छायां तटरुहतरुभं सिंधुर्नदविशेष
शिभिर्जीर्णपैलेः सौभाग्ये नो सुभगं विरहावस्तयौ व्यंतयै नती का भो ५
ध्वं येनैत्यर्जति विधिर्नो सौत्वये वोपपाद्यः ३० प्राप्या वन्ती नुद उदयनस्य वस्त्रा
यनकथाको विदग्रामवद्वान् पूवो दिष्टा मनुसरे पुरी श्री विशा जे स्य कथा ३
लो विशालाम् अल्पीभूते सुचरिते फले स्वर्गिणां गाङ्गतानां ५
उक्तं नरतिरहस्ये ॥ नयनप्रतिप्रयमा विना संगस्तोय संकल्पः निद्रायेदस्तनुता विषये निवृत्ति स्त्रपानाशः
उन्मादो मुष्ठा निवधनं स्वतुमदनदशादशेषस्युः ॥ विष्णुपुष्पं ३३

हमविशेषा एव ललिते त्रिषु सु० २२ इति शब्दा एव ७ जालंगकाशानां ये सान्ते कपरे गदा इति या १४४ आमोदसोतिनिहासी इत्यमरः २
पतिगोके शपाशानां गंधद्रव्यधौः ४ विशालायां स्थिते १ कंथभूतं संतं कतिमत् १ प्रभातेषु २ संगहे मेघ संगशब्दे हेहयो शब्देन युक्तः ३ उपचितवपुः कोर्धः
पदुर्केर्धः स्फुरितमदक लमेदनरं ५ पदुर्केर्धः स्फुरितमदक लमेदनरं ५ सिप्रः नक्षितस्य वातः
शेषैः पुतेयै हतमिवैरिवैः कान्तिमत्स्वर्णमेकम् ३१ शीर्षा कुर्वन् पवनः
पंडुमदकलंङ्क जितं सारसानां प्रत्येषु स्फुरितकमलामोदमे सुरतस्य मिथुनस्य तः
श्रीकषायैः यत्रैस्त्रीणां हरतिसुरतैर्ला निमङ्गोत्कूलः सिप्रावा निः
तः प्रियतम इव प्रार्थनाचाडुकारं ३२ जालो नीलो रूपचित उपयनमुपगममुपग
वपुः केशां संस्कारधूपैः वंधुप्रीत्या भवनशिखिभिर्दत्तनत्तोप रस्तालोपसुमरः ५
हारः हर्षेष्वस्याः कुसुमसुरभिषध्वखिलान्तरात्मानां त्वारा वद्धवैदनयेथाल
त्रिललितवनिताया दरागाङ्गितेषु ३३ भर्तुः कण्ठविरि ह्मी वप्रपन इति द्विः ६
तिगोलेः सादरं दृश्यमानः पुण्ययाया स्त्रिभुवनगुरोर्धामचरति अध्वनामर्गेण स्थितः
श्वरस्य ध्वं तो दानं कुं वलयरजोगन्धिभिर्गन्धवत्यास्तोयः श्रं तरात्मा जीवो यस्य ६
श्रीगानिरतसु बतिस्तानति कैर्मरुद्धिः ३४ पुगलम् अप्य कति कति कथासु सौरभे
न्यस्मिन्जलधरमहाकालमासायकाले स्यातव्यनेनेयनवि विप्रकीर्तिता हतायुधः २
गणेशगणेशां स्यात् ५ गणेशप्रमथेति शि ५ गणेशप्रमथेति शि ५ यत्सलपरगंधवद्रिः २ भर्तुः स्त्रिभुवनगुरोर्धामचरति
गंधवहानघातोयः श्रीगानामजलक्रीडायां निरतः प्रातः ५ भर्तुः स्त्रिभुवनगुरोर्धामचरति
श्रीकोशतारकालिगंधातले हारके सारं सुलेपे महालंङ्क कभितमा मुपात ५ भर्तुः स्त्रिभुवनगुरोर्धामचरति

स्त्रोतावुवेगं द्विष्यो रिति विप्रकाशः स्त्रोतारं धेनुनां तुरेषु ध्वनितं शब्दः तेन सुभगं यथा स्यात्तथा गजैः पियमानः एवं भूता वायुः
 उदवो जंतुप्रभो जंतो जंतुमदुग्धक इत्यमरः ३ पुष्पमेधीकृतः आस्मास
 देवगिर्मिप्रतिउपजिगमिवागंतुमिधारे तत्र देवगिरौ ३ पार्वतीनेदनस्के इत्यमरः ३ रूपो यस्य एवं भूतः भवान्

नीये कोयः शोने शोने रा गन्धसम्पुर्णं पुण्यः स्त्रोतोरन्ध्रध्वनितसुभगंदन्तिभिः प्रीयमानः
 स्यति विप्रविष्यति २ नीचैर्वा स्यत्पुपतिगमिबो देवपूर्वगिरितैश्चो वायुः परिणामयि परिवाकयिता २
 गहनं काननेवनं रसमः ता काननोदुस्वराणाम् ४३ तत्र स्वैरन्रनियतैव सति पुष्पमेधी नियतो निश्चितो व
 आस्मा जीवे धृतौ दे कतां ता पुष्पासारैः स्नपयतु भवान्भ्यो मंगं गा जलोद्रेः रक्षाहे सति स्थितिर्यस्य ३
 हे इत्यमरः ४ तोर्नवशाशिभता वीसवीनां च मन्नाम ॥ स्यादित्यं कृतवहमुखे सं प्रतनाती किनीचम्
 पुष्पासारैः पुष्पव रतंतद्वितेजः ४४ जातिर्लेखा बलविगलितं यस्य वहं भवानी इत्यमरः ५
 सार इत्यमरः ४ पुत्रप्रीत्या कुबलयमदप्रापिकर्ते करोति धौतापांगं हरशशि आदि संश्रितिकमणं
 पावकस्य अपां पा रुचा पावके स्तं मयूरं पश्चादग्निग्रहण गुरुभिर्गजितैर्नर्तयेथा करोति इति श्रुतिः
 वकी तस्य पावके ४ ४५ आराध्यै त्वं शरवनभुवं देवमुल्लङ्घिता ध्यासिद्धद्वैर्ज अपांगो नेत्रचरितो
 लकणभयाद्वेणिभिर्मुक्तमार्गः ॥ आलंभेथाः सुरभितनया बलं इत्यमरः ५
 भजामानयिष्यन्स्त्रोतो मत्स्याभुवि परिणतारं निदेवस्य कीर्तिम् ७

शरजन्मा वज्रननः इत्यमरः ३ राहो रंति देवस्य कीर्तिं चरम एव ती नदी मानयिष्य न सन्
 ते आलंभेथा प्राप्ता भव ९

तस्या चरम एव सा सिंधो जलमदातुं गतिं तु श्रवततेन मी भूतेषु
 सि शक्तिः एव सिंधो वर्णनो र एव भूतेषु सिंधो सिन्धो ९

एको मुखा द्विके वले
 इत्यमरः ३

४६ त्वय्या रातुं जलमवनतेशां द्विः णो वर्णचोरे तस्याः सिन्धोः ९ किं कृत्यार
 पुमपितनु नूरभावा प्रावाहम् प्रेष्यन्ते गगनगतयो दूरमावर्त्य ९ गगनगतयः सिद्धा
 क्षीरे कं मुक्ता गुणमिव भुवः स्थूलमध्ये नृजीलम् ४७ तामुत्तीर्य सो प्रेष्यन्ते ९
 व्रजपरिचितभूलता विभ्रमाणं पद्मोक्षेपादुपरिविलसत्कृष्ण दूरयथा स्यात् एकं
 सारप्रमाणम् कुन्दक्षेपालुगमधुकरश्रीमुष्णमात्मबिम्बपात्री मुख्यं इति श्रवण्यको
 कुर्वन् दशपुरवधूनेत्रकौतुहलानाम् ४८ वस्तावर्तं जनपद र्थः श्रानम्य २
 मधुछायमां गहमानैः श्वेत्रं शत्रुप्रधनं पिशुनं क्रोरवंतं जे गगनगतयः सिद्धा
 थाः राजन्यानां शितशरशतैर्यत्र गच्छी वधन्वा धारापातैस्त्व तां प्रेष्यन्ते ९
 मिबकुमलान्यभ्यखिंचन्मुखानि ४९ हित्वा हालामभिमतं र दूरयथा स्यात् एकं
 सां रेवती लोचनानां वन्धुप्रीत्या समरविमुखो लाङ्गलीयास्सि मुख्यं इति श्रवण्यको
 खेव कृत्वा तासामभिगममपां सौम्यसारस्वतीनां मन्तः स्वच्छ र्थः श्रानम्य २

८

स्वमपि भविता वर्णमात्रेण कृष्णः ५० तस्माद्देवैरनुकनखले
 शैलराजाऽवतीर्णो जङ्गोः कन्यां सगरतनयस्वर्गसोपानपङ्क्ति-
 म् गोरीवक्रं नुकुटिरचनाया विहस्येव पानैः शंभोः केशग्रहण
 मकरोदितुल्योर्मिहस्ता ५१ तस्याः पातुं सुरगजैर्वयोमि
 र्वावलम्बीत्वं चेदच्छुटिकविषदंतर्क्ये स्तिर्यगंभः संस
 र्यन्त्या सपदि भवतः स्त्रोतसिच्छायया सोऽस्या नोपमतय
 मुनासङ्गमेताऽभिरामा ५२ आसीनानां सुरभितशिलेनाभि
 गन्धैर्मृगाणां तस्या एव प्रभवमचलप्राप्य गोरं तुषारैः वस्य
 स्यं च श्रमविनयने तस्य मूढे निषक्तः शोभां रम्यां त्रिनयनरघो
 त्वातपंकोपमेयम् ५३ तंचेद्वयो सरति सरलस्कन्दसदृह
 जना वाधेतोल्काक्षपितचमरीवालभारो दवाग्निः अहस्येन ८

सुतदानां मित्राणां अभ्युपेतं श्रमि कृतः अर्थः प्रयोजने स्य अदीकविदेव स्यात् ५३ एता एव मर्क मीशं विष्णुका देवजो नरः श्रेयांसितस्य न श्रुति शैरवं न भवे
 कृष्णः क्रिया खलु न मे दायते २ प्रालेया स्त्रे विदुः ४ कस्मिन् स्त्री १ गणमिभिः पुनर्वै ३ प्रसंगतः ४ धुवं रति वचना नै कार्य
 तानि श्रेयि ध्वनि ५

अश्रुपातं ३

कस्मिन्निव ६

शुभराणां मित्रविशेषा
 एतद्दत्तं न स एव प्रसंग
 वाच्यं वसुधैव कुटुम्बकम्
 शिशुधा एवै

सनात्विनविद्युत्कलत्रः दृष्टे सूर्ये पुनरपि भवान्वाहयेदध्वशेषं
 मन्त्रायने नखलु सुहृदामभ्युपेतार्थकृत्याः ३९ तस्मिन्कालेन
 यनसंलिलं योषितां बद्धुलिता नो शान्तिनेयं प्राणयिभि रतो वर्त्मभा
 नोऽस्य जाश्रुं प्रालेया स्त्रे मलवदनां सोऽपि हेतुं न लिन्वाः प्रत्या
 वृत्तं स्वयिकररुधिस्या दनत्याभ्यस्तयः ४० गम्भीरायाः पय
 सि सरितश्चेतसीव प्रसन्नै छायात्मापि प्रकृति सुभंगोलस्य ते
 ते प्रवेशम् तस्मादस्याः कुमुदविषदान्येह सित्वं नै धेय्यो नो धी
 प्रकृतं च दुलशं फरोदत्तं न प्रेक्षितानि ४१ तस्यां किंचित्करधत्त
 निवप्रान्तवा नीरशा खं हत्वा नीलं सलिलवसनं मुक्तरोधो नितेव
 प्रस्थातो नै कथमपि सखेलममानस्य भाविता तौ स्वादः पुलि
 नजघनो को विहातुं समर्थः ४२ त्वान्निष्यन्दोच्छ्रितवसुधा

प्रांते नमते देवानि रक्षा सावत सशस्त्राय
 स्मिन् एव भूते विदेव ३ हृत्वा कोर्क दूरीकृता ३ प्राप्ता मानस्य एव भूतस्य ते २ पुनर्वै २
 वा नीरकविभेदा तनी नून स्य तव तस्य द्वा एव ३ तव निष्पदेन पाशरहितेन उच्छ्रितः प्रकृतितः वसुधायां
 यः तस्य संसर्गान् पुण्यः एव भूतः वा युः १

८०

यमनाभ्युद्युतस्येवविष्णोः ५८ गत्वाचोद्यं दशमुखभुजोच्छासित
प्रस्यसन्धेः कैलासस्य त्रिदशवनितादर्पणस्यातिथिः स्याः ५९ गो
च्छायेः कुमुदविषदैर्द्यो वितत्यस्थितः खंशशीभूतः प्रतिनिशमि
वन्ममकस्यादृष्टासः ५९ उत्पश्यामित्वयितटगेतेस्निग्धभिन्नां
जनाभेक्षधः कृतद्विरददशानच्छेदगौरस्यतस्य लीलामयेः स्तिमि
तनयनप्रेक्षणीयां भवित्रीमंसन्यस्ते सति हलभतोमेचकेवास
सीव ६० हित्वा नीलं भुजगवल्यं शम्भुना दत्तहस्ता क्रीडाशौ
लेयदिचविहरेत्याश्चारेणगोरी भङ्गीभक्त्याविरचितवपुः
स्तम्भितान्तर्जलोः स्याः सोपानत्वं कुरुसुखपदस्य र्शमारो
हणेषु ६१ तत्रावश्यं जनितसलिलोद्गारमन्तः प्रवेशान्नेष्यन्ति
त्वं सुररवेतयो यन्त्रधारगृहत्वम् ताभ्यो मोक्षस्तवयदिसखे

धर्मलब्धस्य न स्या क्रीडालोलाः श्रवणपदपैर्गर्जितैर्भाययेस्ताः
६२ हेमां भोजप्रसविसलिलं मानसस्यादधानः कुर्वन् कामाक्षि
णपुखपरक्रीतिमैरावणस्य पुन्रन्वातेस्तजलपप्रतैः कल्पव
क्षांभुक्तानिच्छायामिन्तः स्फटिकविषदं निर्विशेः पर्वतं तम् ६३
तस्योत्सङ्गे प्रणविनद्वस्त्रस्तगङ्गाउकूलान्तं दृष्ट्वा न पुनरलकांतास्यमेका
मचारित्वा यावः कालेव हतिसलिलोद्गारमुच्चैर्विमाना मुक्ताजालप्रथि
तमलकं ग्रामिनीवाभ्रवन्दम् ६४ विद्युदन्तं ललितवनिताः सेन्द्रचापं
सचित्रास्सङ्गीतायप्रहृतसुरजाः स्निग्धगम्भीरघोषम् श्रुत्वा स्तोयं
मणिमयभुवस्तुङ्गमभ्रलिहाग्राः प्रासादास्त्वांतुल्यितुमलं यत्र तैस्ते
विशेषैः ६५ हस्तेलीलाकमलमूलकं बालकुन्तानुविद्धनीतारोडुप्रस
वरजसापाडुतामाननश्रीः चक्षुषा शोभनवकुर्वकंचोरुकर्णेशिरीषं

सीमन्तेवत्तु ३९ गमजं पञ्चनीर्षवधनाम् ६६ यस्यापश्चास्तिनमणिम
 यान्येत्त्यहर्म्यस्य लानिज्योतिष्ठा वाकुसुमैरचनान्मुत्तमस्त्रीसहायाः
 आसेवतेमधुरतिफलं कल्पयन् प्रसूतं त्वरुन्नीरध्वनिपुशान्केः
 पुष्करेष्वाहतेषु ६७ यत्रस्त्रीणां प्रियतेमभुजालिङ्गनोच्छ्वासिता
 नामङ्गलानि सुरतेजनितां तनुजालावलम्बाः त्वत्सरोधापग
 मविषदेः च्योतिताश्चन्द्रपादैर्व्यालुम्पन्तिस्फुटजललवस्यन्तिनश्च
 न्द्रकान्ताः ६८ नेत्रानीतास्ततगतिताना यद्विमानाय भूमीराले
 ख्यानानवजलकणोद्दीप्तिमुत्पाद्यसयः शङ्कास्पृष्टा इवजलमुच
 स्त्वादशायत्रजालैर्धूमोद्गारातु कतिनिपुणं ऊर्जरा निष्पतन्ति
 ६९ नीवीवन्धोच्छ्वसितशिथिलं यत्र यथाङ्गानां वासः कामार
 निरतवरेष्वाक्षिपस्तु प्रियेषु अर्चिस्तुंगानभिमुखमपि प्राप्यरत्न १०

यस्मिन्दृष्टेः करणविगमा मूर्ध्वमुद्गतपापाः ६

शमयितुमलंवारिधारसहस्रैरपन्नातिप्रशमनकलासम्यदौर्ध्वतमा
 नाम् ५४ येत्वाभ्युक्तध्वनिमसहनाः कायभङ्गाय तस्मिन्दृष्टोत्तैका
 उपरिशरभालं वयिष्यन्त्यलेष्यम् तान्कुर्वीथास्तुमुलकरकावधि
 हासावकीर्णान्केवानस्युः परिभवपदलिष्कलारम्भयत्नाः ५५ तत्र
 व्यक्तं दृष्टिचरणन्यासमर्द्धे तुभोः शब्दसिद्धेरुपहतवलिं भक्तिनमः
 परीयाः कल्पन्ते स्वस्थिरगणपदप्राप्तये अद्भुतधानाः ५६ शब्द
 यन्ते मधुरमनिलैः कीचकाः पूर्यमाणः संरक्ताभिस्त्रिपुरविजयोगी
 यते किन्नरीभिः निर्हृदि ते मुरुजद्वेत्तु नरा सुध्वनिः स्यात्संगीता
 यो ननु पशुपते स्तत्रभावे सप्तस्तः ५७ प्रालेयादेरुपतटमतिक्र
 म्यतांस्तान्निशेषान् हंसद्वारं भगुपतियशोवर्त्मयत्कौंचरन्ध्र
 म् तेनोदीचीन्द्रिषामनुसरेस्तिर्यग्यामशोभीशामः पादो विलि

सन्निरुद्धं नो ध्यासन्नित्यपगतं शुचं स्त्वा मयि प्रेक्ष्य हंसाः ७४ यस्यां
 स्तीरे निवित शिखरः पेशले रिन्दनीलेः क्रीडाशैलेः कनककरलीव एव
 प्रेक्षणीयः महे हिन्वाः प्रियं इति सखे चेतसा कातरेण प्रेक्ष्यो पाने
 स्फुरिततडितं त्वां तमेव स्मरामि ७५ रक्ताशोकश्वलकिसलयः
 केसरश्चात्र कान्तो प्रत्मा सन्नो कुरव कवते मधवी मण्डपस्य एकः
 सरयास्तव सह ममावामपादाभिलाषी कांक्षत्यन्यो वदनमरिसं
 दोह रत्नप्रनास्याः ७६ तन्मध्ये च स्फटिकफलका कांचनी वा
 सयदिर्मलेन दामलिभिरेन तिष्ठो वंशप्रकाशैः तालैः शिजद्वल
 यमुभगे नर्तितः कान्तयामेयामध्यास्तेरिव सविगमे नीलक
 ण्ठः सुहृदः ७७ एभिः साधो हस्यनिहितैः लक्षले लक्षणी
 यं दारोपाने लिखितवपुषो शंखपद्मौ च दृष्ट्वा क्षामच्छायं भ ११

वनमधुना मदियोगेन नूनं सूर्यापायेन खलुकमलं पुष्पतिष्ठाम
 भिरव्याम् ७८ गत्वा सद्यः कलभतनुतां शोघसम्पातहेतोः क्री
 डाशैले प्रथमकथिते रम्यसानो निषलः अहं स्यन्त भवनपतितां
 कर्तुं मत्पात्यभासं खद्योताली विलसितनिभां विद्युदुन्मेषदृष्टि
 म् ७९ तन्नीश्यामा शिखरदशनायक विम्बाधरोष्ठी मध्ये सा
 माच किते हरिणप्रेक्षणी निम्ननाभिः श्रोणी भारादलसगमना
 लोकनम्रास्तनाभ्यां यातत्र स्याद्युवतिविषये स्मरिष्ये राद्ये
 वधातुः ८० तां जानीयाः परिमितकथां जीवितं मे द्वितीयं ह
 रीभूते मयि सहचरे चक्रवाकी मित्रे काम् जाटो कंठगुरुषु हि
 वसेषु पुगलत्सु वालांजातां मन्ये शिशिरमयितां पप्रिनां वा
 न्यरूपाम् ८१ युगलम् नूनं तस्याः प्रवलरुदितोच्छूननेत्रं

१२

बहूनां निःस्वासानामपिशिरतयाभिन्नवर्त्ताधरोऽम् हस्तान्मस्तमु
 खमसकलव्यक्तिलंताल कत्वादिन्दोर्देन्यत्तुपगमनक्लिष्टकांवे
 विभर्ति ८२ आलोकेतेनिपततिपुरस्साबलिव्याकुलावामत्सा
 दृश्यविरहतनुताभावगम्यंलिखन्ती ८३ न्तीवामधुरवचनां
 शार्कोपंतरस्यांकश्चिद्रुतुःस्मरसिनिर्भतेत्वंहितस्यप्रियेति
 ८३ उत्संगेवामलिनवसनेसौम्यनिक्षिप्यवीणांमद्रोत्रां
 कंविरचितपदंगेयमुद्रातुकामा तंजीरास्त्रनयनसलिलेः
 स्मारयित्वाकथंचितभूयोभूयःस्वयमपिकृतांमूर्त्तनांविस्मरं
 ती ८४ शेषात्मात्मानामनेखिसप्रस्तुतस्यावधेर्वाविन्य
 स्यन्तीभुविगणनयादेहलीदत्तपुष्पैः संयोगम्बाहूदयनिहि
 तारंभमास्वाप्यन्तीप्रायेतेतेरमणविरहेष्वङ्गनानाम्बिनोदाः ८५ १२

पुदीपान् श्रीमठानांभवतिविफलवैरणाचूर्णमुष्टिः ७० गत्युत्कम्भा
 दलकपतितैर्यत्रमन्सारपुष्पैः क्लिप्तछेद्यैःकेनकनलिनैः कर्णविस्त्रं
 सिमिश्च मुक्तालमस्तनपरिमलैः छिन्नस्त्रैश्चहारैः नेशोमार्गः
 सवितुरुदयेस्त्यतेकामिनीनाम् ७१ मत्वादेवंधनपतिसखंयुत्र
 साक्षाद्वसन्तंप्रायश्चापंनवहतिभयान्मन्मथंष्यदपदस्यम् सभ्रभं
 गप्रहितनयनैः कामलस्यैधमोघैः तस्यांरम्भश्चतुरवनिताविभ्रमे
 रेवसिद्धः ७२ तत्रांगारं धनपतिगृहानुत्तरेणस्मदीयंदूरालस्यं
 तंरमरधनुश्चारुणानोरणेन यस्योपानेकतकतनयःकान्त
 पावर्द्धितोनेहस्तप्राप्यैस्तबकनमितोवालमन्दारवक्षः ७३
 वापीचोस्मिन्मरुतशिलावद्वस्तोपानमार्गहेमैः ७४ स्यूताकम
 लमुकुलैः स्तिग्धवेदूयनलैः यस्यांस्तोयेकतवसतपोमानसं

आधेवद्धाविरहदिवसेयाशिखादामहिलाशापस्यान्तेविगलितसुवायाम्
योमोचनीया स्पर्शक्लिष्टामयमितनखेनाऽसरुद्धारमन्तीकुण्डलाभो
गात्कठिनविषमादेकवेणीद्वारेण ८६ सव्यापारामहनिनतथाखे
दयेक्षिपयोगःशङ्कुरात्रौरुतरशुचंनिर्विनोदंसखीन्ते मत्स्यदेशे
सुखयेतुमतःपश्यसाध्वीनिशीयेतामुन्निद्रामवनिशयनासन्नवा
तायनस्थः ८७ युग्मम् आधिक्षामांविरहशयनेसन्तिकीर्त्तयेत्
पाश्वर्षांप्राचीमूलेतनुमिवकलामात्रशेषांहिमांशो मत्स्ययोगःकथयु
पनमेत्स्वप्नजोयीतिनिद्रामाकाङ्क्षन्तीनयनसलिलोत्पीडरुद्धावका
शाम् ८८ निःश्वासेनाधरकिसलयुक्तेशिनाविक्षिपन्तीशुद्धा
नात्परुषमलकन्तनमागएलवम् नीतारान्निःक्षणाद्भवमयासा
र्द्धमिच्छारतैर्यातामेवौष्मेविरहशयनेष्वसुभिर्यापयन्तीम् ८९

पादनिन्दोरमृतशिशिरांजलमार्गप्रविष्टान्पूर्वप्रीत्यागतमभिमुखं
 निवृत्तंतथैव खेदाश्रुस्सजलगुरुभिः पश्मभिश्चुदयन्तीसाधे
 ऽङ्गीवस्पर्शकमलिनी नयवुद्धानसुप्ताम् ८० ज्ञानेसरख्यास्तवम
 यिमनुःसंभृतस्नेहमस्मरित्यंभृतां प्रथमविरहेतामहन्तर्कयामि
 वाचालम्मान्तरबलसुभगं मन्यभावः करोति प्रत्यक्षं नैनिखिलम
 चिराद्भातरुक्तं मया यत् ८१ चतुर्भिः कुलकम् ससन्ध्यस्ताभर
 णमवलम्बे लवधारयन्ती शय्योत्सङ्गे निहितमपिमदुःखदुखेन
 गात्रम् त्वामप्यस्मिन्नवजलमयं मोचयिष्यत्यवश्यं प्रायः सर्वोभि
 वतिकरुणावृत्तिशार्ङ्गातुरात्मा ८२ रुद्धपाङ्गप्रसरमलकैरंजन
 स्नेहभ्रन्यंप्रत्यादेशादपि च मधुनो विस्मृतभ्रुविलासम् त्वय्यास
 न्नैनयनमुपरिस्थान्निशङ्कं मगाक्ष्योमीनसौभाग्यकुलकुवलयश्रीतुला

मेव्यतीति ८३ वामोवास्याः करुरुहपदैर्मुच्यमानोमरीयेर्मुक्ताजा
लंचिरपरिचितं त्याजितोदैवगत्या सम्भोगान्तेममसमुचितोहस्तसं
वाहनानांयास्यत्पूरुस्सरसकदलीस्तमगौरश्चलत्वम् ८४ त
स्मिन्कालेजलददयितालब्धनिद्रायदिस्थादन्वास्थेनांस्तनितविमुखो
माममात्रं सहस्रमाभूदस्याः अणयिनिमयिस्वप्रलब्धेकपंचित्स
द्यः कंदच्युतभुजलताश्रयिगाढोपगूढम् ८५ तामुत्थाप्यस्वत
लकणिकाशीतलेनानिलेनप्रत्याश्वस्तांसममभिनदैर्जालकैर्मा
लतीनाम् विद्युद्गर्भे निहितनयनांत्वत्सनाथेगवाक्षेवक्तुन्धी
रस्तनितवचनोमानिनीम्प्रेक्ष्येथाः ८६ भक्तुर्मित्रं प्रियमवि
धवेविद्धिमामम्बुवाहंतत्सन्देशाद्दयानिहितादागतंत्वत्समीपम्

यो वनानि त्वरयति पचिष्माम्यतां प्रोषितानां मन्त्रसिग्धे ध्वनिभिर
 वलावेति मोक्षोत्सुकानि ६७ इत्याख्याते पवनतनयं मेथिलीवोन्मु
 र्वीसा त्वामुत्कल्लोष्ठसितहृदयां वीक्ष्य संभाव्य चैव श्रोष्यन्त्यस्मा
 त्परमावहिता सौम्यसीमन्तिनीनां कान्तोदत्तः सुहृदुपनतः संगमा
 त्किंचिदूनः ६८ अंगेनाङ्गं तनुचतनुना गाढतप्तेन तप्तं सा
 स्त्रेणास्त्र इव मविरतोत्कल्लमुत्कलि तेन उष्माच्छ्वासं समधि
 कतरोच्छ्वासिना इरवर्त्ती सङ्कल्येस्ते विशातिविधिनावे रिणारुद्ध
 मार्गः ६९ तामोयुष्मान्मम च वचनादात्मनो चोपकर्तुं ब्रू
 यां एवं तव सहचरो रामगीर्वाणमप्यः अप्यापन्नः कुशलम
 वले पृच्छति त्वां वियुक्तः पूर्वाश्राप्ते सुलभविषयं प्राणिनामेतदेव

१०० शब्दाख्येयं यदपि किल ते तत्सखीनां पुरस्तात्कलेलोलः कथयितु
मभूदोननस्य शलोभात् सोलिक्रान्तः श्रवणविषयं लोचनानां मगम्यः
त्वामुत्कण्ठा विरचितपदं मन्मुखिने हमाह १०१ श्यामास्वकुंचकित
हरिणप्रेक्षिते दृष्टिपातं गण्ठ्यायां शशिनिशिखिनां वर्धभारेषु केशान्
उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु भूदिलासान् हनैकस्यैकं चि
दपि न ते भीरुसादृश्यमस्ति २ त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुं
रागेः शिलायां मात्मानं ते चरणपतितं यावदिच्छामि कर्तुं म
अस्तेस्तावन्मुहुं रूपद्वितैः दृष्टिं लिप्यते मे कुरंतस्मिन् पिनसह
ते सङ्गमनौ कृतान्तः ३ मामाकाशप्रणिहितभुजं निर्दयाश्लेष
हे तोलं क्वायास्ते कथमपि सखिस्वप्नसन्दर्शनेषु पश्यन्तीनां नख

लुवकुशेन स्थली देवतानां मुक्ता स्थला स्तरु किसलयेष्वश्रुलेशाः पत
 न्ति ४ मित्वा सप्तः किसलय पुटान् देवदा रुडुमाणं ये तत्क्षीरश्रुति
 सुरभयो दक्षिणेन प्रवृत्ताः आलिङ्ग्य नैर्गुणवति मया ते तुराषाद्रि
 वाताः पश्यं यदि किल भवेदंगमेभिस्तवेति ५ सस्त्रियोरन्तरा
 वकथं दीर्घयामां स्त्रियामाः सर्वा वस्था स्वहृदयिकथं मन्दमरातपं
 स्यात् इत्थं चेत्तश्च दुलनयने दुर्लभपार्थनं मे गाढोष्माभिः कृतं म
 शरणं त्वद्विद्योगव्यथाभिः ६ नन्वात्मानं वदु विगता यन्नात्मना
 नावलंभेत् कल्याणित्वमपि सुतेरां मा गमः कातरत्वम् कस्यात्प
 न्तं सुखमुपनतं दुःखमेकान्तो वानी चैर्गच्छत्युपरि च दशाचक्राने
 मिन्द्रमेषा ७ शापान्तो मे भुजगशयनाडुत्थितेशाङ्ग पाणो मा सा

नन्यान्गमयचतुरोचनेमीलयित्वा यश्चाहोवाविरहगुणितं त
 नमोत्माभिलाषं निर्वेश्यावः परिणतशब्दं त्रिकासुक्ष्मपासु ८
 भयश्चाहत्वमपिशयनेकरासुग्राहमेनिद्रांगत्वा किमपिरुदती
 सस्वनेविप्रबुद्धा सान्नाहसंकथितमसकत्पुत्रतुश्च त्वया मेदृष्टः
 स्वप्नेकितवरममकामपित्वमयेति ९ एतस्मात्तु शालिनम
 भित्तानदानाद्वित्वा माकोलीनादसितनयनेमय्यविश्वासनी
 भूः स्नेहानाहुः किमपिविरहाक्रासिमस्ते ह्यभोगा विदेवस्तुभ्य
 पचितरसाः प्रेषराशीर्भवन्ति १० कश्चित्सोप्यब १ सितमि
 दं बंधुकृत्यं त्वयामेप्रत्याख्यानेनखलु भवतोधीरता न्तर्क्या
 मि निःशब्दोऽपिप्रदिशसिजलंयाचितं चातकेभ्यः प्रत्युक्तं हि

मार

सरं

य

८

मा ५

मा ४

माधव जी ४४)

१६

तायिपुसतामीसितार्थक्रियेव ११ एतत्कृत्वावियमनुचितप्रा
र्थनावर्त्मनोमिसौहार्दाविधुरइतिवामप्यनुक्रोशबुद्ध्या इष्टान्दे
शान्विचरजलद्वारावा समस्तश्रीर्माभिरदेवंक्षतामपिचतेवियु
ताविष्योगः १२ इतिश्रीकालिदासविरचितंमेघदूताख्यंका
व्यंसमाप्तम् ॥ संवत् १८५८ उर्मतिनामाब्दे उरगयेनेव संत
रतोचैत्रशुक्लदशम्यां भोमसमाप्तमिदं मातापुरे लिखितम् ॥
श्रीः ॥ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

121
19

१६